

Paweł Nieczuja-Ostrowski

Translokacja konfliktów – zjawisko przenoszenia konfliktów etnicznych z kraju pochodzenia do rzeczywistości diasporalnej i imigranckiej

Współcześnie zwraca się uwagę na rozwój procesów migracyjnych w skali globalnej, jako następstwa i jednej z cech globalizacji, i wynikającej z nich diasporyzacji społeczności imigranckich. Na postępowanie zjawiska diasporyzacji wskazywali m.in. Zygmunt Bauman, Robin Cohen, Johnatan Friedman¹. Jan E. Zamojski zauważył, że cechą zmian dokonujących się we współczesnych społecznościach imigranckich jest zanikanie tzw. prawa drugiej generacji (tj. naturalnej asymilacji w drugim pokoleniu), wynikające z dążenia zachowania swej tożsamości etno-kulturowej przy jednoczesnej adaptacji czy integracji społecznej i ekonomicznej. W efekcie dokonują się procesy przekształcania się ich w diasporę, rozumiane przez niego jako:

historycznie ukształtowane społeczności, zrodzone z migracji, mające za sobą kilka pokoleń istnienia na danym obszarze, występujące w kilku krajach, posiadające swoje ukształtowane struktury organizacyjne, kulturalne, społeczne, nawet polityczne, szczególne cechy kulturowe, odporne na naciski asymilacyjne, mające też bardzo określone związki z krajem pochodzenia i innymi „wyspami diaspory”².

Definicja ta jest bliska nowemu rozumieniu diasporę, które zaproponował w 1991 r. William Safran, odchodząc tym samym od potocznego utożsamiania diasporę ogólnie ze społecznością żyjącą poza swoją ojczyznę. Według jego definicji,

¹ J. Friedman, *Diasporization, Globalization and Cosmopolitan Discourse* [w:] *Homelands and Diasporas. Holy Lands and Other Places*, A. Levy, A. Weingrod (red.), Stanford 2005, s. 140-163; R. Cohen, *Global Diasporas. An introduction*, London-New York 2008; (pg), Bauman: różnorodność jest ponętą [9 IX 2011], <http://www.polskieradio.pl/9/396/Artykul/4346-07,Bauman-roznorodnosc-jest-ponetna> (11 I 2016).

² J.E. Zamojski, *Zjawisko historyczne w dobie współczesnej (XX-XXI wiek)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 2002, nr 65, s. 10.

diasporą powinno się określać mniejszościową społeczność wychodźczą, której przedstawiciele posiadają kilka z następujących cech: 1) wychodźstwo i rozproszenie ich lub ich przodków z właściwego im ośrodka do dwóch lub więcej peryferyjnych lub zagranicznych regionów; 2) zachowanie zbiorowej pamięci, wizji lub mitu o swojej pierwotnej ojczyźnie (jej fizycznej lokalizacji, historii i dobrobytu); 3) przekonanie o niepełnej akceptacji i niemożności jej zyskania przez społeczeństwo goszczące (*host society*) i wynikające z tego poczucie częściowej alienacji i odizolowania; 4) uznawanie ojczyzny przodków za prawdziwy, idealny dom i jako miejsce przysięgi ich (lub ich potomków) powrotu, po ukształtowaniu się sprzyjających okoliczności; 5) przekonanie o wspólnym zobowiązaniu wobec ojczyzny, do jej utrzymania lub odrodzenia, zapewnienia bezpieczeństwa i dobrobytu; 6) pozostawanie w odniesieniu do ojczyzny, bezpośrednim lub pośrednim, w różny sposób, określające w znacznym stopniu ich etniczno-grupową tożsamość i solidarność³. W. Safran wskazuje, że w tym kontekście można mówić o diasporach – oprócz „idealnej” żydowskiej – Chińczyków, Greków, Kubańczyków, maghrebejczyków, Ormian, Palestyńczyków, Turków, a w przeszłości także Polaków.

W prezentowanym podejściu do diaspory kluczowy jest stosunek społeczności wychodźczej do ojczyzny, który określa motywy, cel i sposób jej aktywności. Cechą tej aktywności jest działalność kulturalna (antyasymilacyjna), ekonomiczna, lobbingska oraz presja polityczna (np. poprzez protesty), różne formy wspierania ojczyzny (finansowe, polityczne). Nadaje ona diasporze charakter ośrodka polityki, autonomicznego zarówno w stosunku do społeczeństwa pierwotnej ojczyzny, jak i kraju osiedlenia. Wskazuje się tu np. na społeczności Ormian i Libańczyków⁴.

W obszarze politologii rozpoznawanie rzeczywistości imigranckiej w najwyższym stopniu koncentruje się na kwestiach pokonywania barier adaptacyjnych i przebiegu procesów integracyjnych oraz strategii i instrumentów asymilacyjnych i anty-asymilacyjnych. Podejmując się analizy procesów i mechanizmów kształtowania konfliktów zwykle zwraca się uwagę na ścieranie światła wartości

³ W. Safran, *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*, „Diaspora” 1991, vol. 1, nr 1, s. 83-84.

⁴ Na oddziaływanie na kraje ojczyste zwraca się uwagę w badaniach ogólnych nad diasporami, jak i poszczególnych diaspor, por. np. Y. Shain, A. Barth, *Diasporas and International Relations Theory*, „International Organization” 2003, vol. 57, no. 3, s. 449-451; *Diasporas in conflict: Peace-makers or peace-wreckers?*, H. Smith, P. Stares (red.), Tokyo-New York-Paris 2007; G. Hourani, *Lebanese Diaspora and Homeland Relations*, Cairo 2007, <http://schools.aucegypt.edu/GAPP/cmrs/Documents/Guitahourani.pdf> (10 II 2016); A. Kitroeff, *The Limits of Political Transnationalism: The Greek-American Lobby 1970s-1990s*, [w:] *Greek Diaspora and Migration since 1700. Society, Politics and Culture*, D. Tziouvas (red.), London-New York 2009, s. 141-153; P. Nieczuja-Ostrowski, *Ormiańskie partie diasporalne w polityce Republiki Armenii*, [w:] *Prawo i polityka na wschód od Europy*, J. Marszałek-Kawa, P. Wawrzyński (red.), Toruń 2014, s. 99-124.

kulturowo-cywilizacyjnych imigrantów z wartościami społeczeństw goszczących i wyzwaniem rzeczywistości wychodźczej.

W odniesieniu do społeczności przekształconych w diasporę, uwaga przede wszystkim koncentruje się, po pierwsze, na ich relacjach i funkcjonowaniu w społeczeństwie kraju zamieszkiwania (zwłaszcza instytucjonalizacji i aktywności kulturalno-politycznej przedstawicieli społeczności diasporalnej), po drugie, na relacjach tych społeczności z krajem wychodźstwa (to jest „pierwotnej ojczyzny”), zjawiskach udzielania mu pomocy i lobbingu politycznego na jego rzecz.

Uwaga uczonych rzadziej skupia się na kwestiach relacji między społecznościami imigranckimi i diasporalnymi, jak też ich stosunków z innymi społecznościami/społeczeństwami niebędącymi społeczeństwami goszczącymi, takimi jak mniejszości narodowe w krajach zamieszkiwania lub ojczyźnie pierwotnej czy społeczeństwa sąsiedzkie ojczyzny pierwotnej. Przykład takich relacji stanowią stosunki pomiędzy społecznościami wychodźczymi Ormian i Kurdów, Kurdów i Turków, Turków i Azerbejdżan, a w Polsce m.in. ormiańskich imigrantów i ormiańskiej mniejszości narodowej lub Ormian i Ukraińców. Tego rodzaju relacje wydają się stanowić przedmiot znacznie większego zainteresowania historyków niż politologów.

Zauważa się, że relacje te mogą nieść znaczące konsekwencje społeczne i polityczne dla państw goszczących i ich społeczeństw, a także ojczyzny pierwotnej. W tekście zwraca się uwagę zwłaszcza na konflikty generowane antagonizmami wyniesionymi z kraju wychodźstwa, jak też nowo ujawniającymi się w warunkach emigracyjnych, w tym w pierwotnej ojczyźnie, a przeniesionymi do rzeczywistości diasporalnej, dla którego to zjawiska przyjmuje się określenie translokacji konfliktów.

Problematyka roli społeczności wychodźczych w konfliktach wewnętrznych i zewnętrznych była już podejmowana przez niektórych uczonych. Alynna J. Lyon i Emek M. Uçarer wskazują na znaczenie uchodźców i diasporę w procesie dyfuzji (*diffusion*) etnicznych i narodowościowych konfliktów poza granicę państwa ich występowania⁵. Eva Østergaard-Nielsen, która analizuje rolę diaspor i społeczności wychodźczych w konfliktach i politycznych niepokojach w krajach swojego pochodzenia, dostrzega także zjawisko rozszerzania się tych konfliktów na relacje między grupami imigranckimi lub uchodźczymi⁶. Problematyce oddziaływania diaspor na konflikty w pierwotnej ojczyźnie poświęcono pracę zbiorową

⁵ Dyfuzji, rozumianej przez autorów, za Tedem Gurr jako procesu, poprzez który konflikt w jednym kraju wywołuje bezpośredni polityczny wpływ na ościennie państwa. A.J. Lyon, E.M. Uçarer, *Mobilizing ethnic conflict. Kurdish separatism in Germany and the PKK*, [w:] *International Migration and Globalization of Domestic Politics*, R. Kosłowski (red.), London-New York 2005, s. 63-64.

⁶ E. Østergaard-Nielsen, *Diasporas and Conflict Resolution – Part of the Problem or Part of the Solution?*, s. 6, <https://www.ciaonet.org/attachments/6628/uploads> (11 IV 2016).

pod redakcją Hazel Smith i Paula Stares pt. *Diasporas in conflict: Peace-makers or peace-wreckers?* (pol. *Diaspory w konfliktach. Twórcy czy burzyciele pokoju?*). H. Smith zwraca w niej uwagę m.in. na dużą zdolność niektórych diaspor do wspierania konfliktów zbrojnych, np. poprzez tworzenie nieprzejrzystych struktur instytucjonalnych i sieciowych (w tym terrorystycznych), umożliwiających ponadnarodowy transfer broni i pieniędzy, ale też do szerokiego niesienia pomocy humanitarnej, przez co należy postrzegać diaspory jako nowe i potencjalnie silne podmioty w polityce międzynarodowej⁷. Warta wyróżnienia jest podjęta przez Jacoba Bercovitcha próba teoretycznej analizy zaangażowania diaspory w konflikt⁸. Päivi Pirkkalainen i Mahdi Abdile wskazują na zjawisko importu konfliktów (*import conflicts*) przez uchodźców i imigrantów, które docierają wraz z nimi do państw ościennych w stosunku do kraju ogarniętego konfliktem lub dalszych. Zwrócili także uwagę na ujawniające się podziały wśród społeczności emigracyjnych, bazujące na istniejących już wcześniej w krajach ojczystych albo rozwijające się nowe podziały na emigracji, jak też na podziały między diasporą a społeczeństwem kraju pochodzenia (ich grupami, społecznościami itp.)⁹.

Zauważa się, że uwaga uczonych w znacznym stopniu koncentruje się na zagadnieniu zaangażowania i roli społeczności wychodźczych na konflikty w kraju ojczystym (i ewentualnych tego skutkach dla krajów zamieszkiwania, gościnnych), ze względu na zagrożenie jakie generują dla bezpieczeństwa międzynarodowego w skali regionalnej czy nawet globalnej, ale też ze względu na dokonujące się w ich następstwie klęski humanitarne. Cechą translokacji konfliktów jest ich zaistnienie w przestrzeni wychodźczej, przez co wkraczają do rzeczywistości społecznej i politycznej kraju zamieszkiwania, bezpośrednio oddziałują na jego społeczeństwo, jego postawy, dążenia, zachowania, politykę wewnętrzną i międzynarodową. Swoistość tego zjawiska ilustrują współczesne wychodźcze społeczności ormiańskie, kurdyjskie i tureckie na obszarze Europy.

Liczbę Ormian żyjących na obczyźnie szacuje się na ok. 6 mln, to jest dwukrotnie więcej niż w kraju ojczystym. Obecnie wskazuje się, że największe emigracyjne skupisko tworzą oni w Rosji, szacowane na 1,2-2 mln osób, przy czym zwraca się uwagę na duży rozmiar zjawiska sezonowych wyjazdów do pracy do tego kraju. W Europie, nie licząc Rosji, zamieszkuje 800-900 tys. Ormian, w tym ok. 700 tys. w krajach Unii Europejskiej. Spośród krajów europejskich największe skupiska utworzyli we Francji (250-450 tys.) i na Ukrainie (100 tys.), ale kilkudziesięcio- i kilkunastotysięczne społeczności ormiańskie ukształtowały się też

⁷ H. Smith, *Diasporas in international conflict*, [w:] *Diasporas in conflict...*, s. 3.

⁸ J. Bercovitch, *A neglected relationship: Diasporas and conflict resolution*, [w:] *Diasporas in conflict...*, s. 17-38.

⁹ P. Pirkkalainen, M. Abdile, *The Diaspora – Conflict – Peace – Nexus: A Literature Review*, „Dispeace” 2009, no. 1, s. 21-22, 26, https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/36875/DIASPEACE_WP1.pdf?sequence=1 (11 IV 2016).

w Bułgarii, Grecji, Hiszpanii, Niemczech, Polsce, Rumunii, Wielkiej Brytanii. Ok. 650 tys. Ormian mieszka w USA, a kilkudziesięciotysięczne społeczności zamieszkują w Kanadzie, Argentynie i Brazylii oraz Australii. Niegdyś najliczniejsza część diaspory zamieszkiwała na obszarze Bliskiego Wschodu (m.in. Libanu, Egiptu, Syrii, Iraku, Iranu), ale uległa ona systematycznemu zmniejszeniu w następstwie powracających tam od półwiecza konfliktów zbrojnych¹⁰.

Swoistością diaspory ormiańskiej jest wielowiekowość jej istnienia, gdyż początki osadnictwa ormiańskiego na kontynencie europejskim sięgają czasów antycznych, a jego rozwój nastąpił w okresie średniowiecza i wczesnonowożytnym. Obok nowożytnej, licznej diaspory, ukształtowanej zwłaszcza w efekcie uchodźstwa wywołanego ludobójstwem Ormian w Turcji w 1915 r. i upadkiem zajętej przez bolszewików Pierwszej Republiki Armenii w 1921 r., w II połowie XX w. ośrodki ormiańskie zasilane były przez mniejsze fale emigrantów po konfliktach bliskowschodnich (rewolucja w Egipcie w 1952 r., libańska wojna domowa w 1975 r. i rewolucja islamska w Iranie w latach 1978–1979). Najnowszą, około milionową falę imigrantów z Armenii w latach 90. XX w. wywołał konflikt z Azerbejdżanem o Górski Karabach i zapaść ekonomiczna kraju. Zwraca się uwagę, że na początku XXI w. emigracja z kraju, choć osłabła, nie ustała, a w ostatniej dekadzie notuje wzrost¹¹.

Liczebność społeczności kurdyjskiej w Europie ocenia się na 1 mln osób, z czego najwięcej zamieszkuje w Niemczech – 600 tys., zaś we Francji 100 tys., Holandii 70 tys., Szwajcarii 60 tys., Belgii 50 tys., Austrii 50 tys., Szwecji 25 tys., Wielkiej Brytanii 20 tys. i Grecji 20 tys. Kilkutysięczne społeczności ukształtowały się w Danii, Norwegii, Włoszech i Finlandii. W Ameryce Północnej osiedliło się zaledwie 25-30 tys. Kurdów. Należy podkreślić, iż szacuje się, że ok. 85% kurdyjskiej diaspory w Europie Zachodniej pochodzi z Turcji¹².

Diaspora kurdyjska jest stosunkowo młodym zjawiskiem, gdyż zaczęła się ona kształtować w II połowie XX w. Na wychodźstwo Kurdów do Europy oddziaływały zarówno czynniki ekonomiczne, jak i polityczne oraz katastrofy środowiskowe. Masowa imigracja przedstawicieli tej narodowości rozpoczęła się w latach 70. XX w. i przebiegała razem z turecką emigracją zarobkową, z nią też zwykle jest utożsamiana. Do emigracji przyczyniły się polityczne kryzysy mające miejsce w Turcji i Iraku oraz opresyjna polityka tych państw przeciw mniejszościom narodowym i w szczególności Kurdom, przez ostatnie trzy dekady XX w. Innym istotnym czynnikiem wychodźstwa były trzęsienia ziemi, które dotykały Turcję,

¹⁰ P. Nieczuja-Ostrowski, *Diaspora ormiańska w polityce Armenii: relacje i obszary oddziaływania*, [w:] *Armenia: dziedzictwo a współczesne kierunki przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, P. Nieczuja-Ostrowski (red.), Poznań 2016, s. 151.

¹¹ Idem, *Państwo i społeczeństwo wobec wyzwań i przemian współczesności*, [w:] *Armenia: dziedzictwo...*, s. 79.

¹² <http://www.institutkurde.org/en/kurdorama/> (12 II 2016).

m.in. w 1966 r. Muş i w 1976 r. w Çaldıran–Muradiye¹³. Zwraca się także uwagę na wyjazdy do krajów europejskich Kurdów w celu podjęcia studiów.

Oficjalnie państwo tureckie szacuje, że poza swoim krajem żyje 5,5 mln jego obywateli, z czego 4,6 mln w Europie Zachodniej, w tym aż 3 mln w Niemczech¹⁴. Należy zwrócić uwagę, że dane te uwzględniają osoby o tureckim obywatelstwie, a więc także członków mniejszości narodowych i religijnych (w tym kurdyjskiej) wywodzące się z Turcji. Wskazuje się też na znaczące społeczności tureckie Francji (650 tys., z czego ok. 300 tys. ma francuskie obywatelstwo), Bułgarii (588 tys.), Holandii (400 tys.), Wielkiej Brytanii (250 tys.), Austrii (220 tys., w tym połowa posiada austriackie obywatelstwo), Belgii (220 tys.), Szwajcarii (120 tys.), Szwecji (115 tys.), Rumunii (70 tys. razem z Tatarami), Danii (65 tys.), Grecji (50 tys.), Norwegii (20 tys.), Finlandii (10 tys.), Albanii oraz kilkutyśieczne, m.in. w Czechach, Polsce, Węgrzech¹⁵. Kilkusettyśieczna społeczność mieszka ponadto w USA.

Współczesną diasporę turecką tworzą przede wszystkim najnowsi imigranci z II połowy XX w., chociaż w obrazie całości życia tureckiego na obczyźnie należy uwzględnić społeczności potomków tureckich osadników na terenach Bałkanów w okresie Imperium Osmańskiego, zwłaszcza w dzisiejszej Bułgarii i Rumunii, gdzie jednak uznaje się je za mniejszości narodowe. Najnowsza emigracja ludności tureckiej do Europy miała charakter ekonomiczny, a u jej podłoża leżał z jednej strony boom gospodarczy państw zachodnioeuropejskich i zapotrzebowanie na niskowyzkwalifikowanych pracowników, z drugiej, niski poziom warunków bytowych znacznej części społeczeństwa Turcji i dążenie czynników oficjalnych tego państwa do zmniejszenia ekonomicznej i społecznej presji następstw wysokiego przyrostu naturalnego. Instrumentem emigracji stały się oficjalne porozumienia podpisane w latach 60. i 70. XX w. przez Turcję z państwami Europy Zachodniej regulujące kwestie napływu pracowników (gastarbeiterów)¹⁶. Napływ ten osiągnął szczyt w 1970 r., a do końca 1973 r. Turecki Urząd Zatrudnienia skierował

¹³ B. Başer, *The Kurdish Diaspora in Europe: Identity Formation and Political Activism*, Boğaziçi 2013, s. 7, <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/28337> (12 IV 2016).

¹⁴ *Turkish Citizens Living Abroad*, <http://www.mfa.gov.tr/theexpatriate-turkish-citizens.en.mfa> (12 II 2016); *Relations between Turkey and the Federal Republic of Germany*, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-federal-republic-of-germany.en.mfa> (12 II 2016).

¹⁵ Na podstawie informacji o bilateralnych relacjach z poszczególnymi państwami: <http://www.mfa.gov.tr> (12 II 2016) oraz *The Muslim Minority of Greek Thrace*, <http://www.hri.org/MFA/foreign/musminen.htm> (12 II 2016); *Population; sex, age, origin and generation*, <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLEN&PA=37325eng&D1=0&D2=0&D3=0&D4=0&D5=231&D6=a&LA=EN&HDR=G2,G3,G4,T&STB=G1,G5&VW=T> (12 VI 2016).

¹⁶ Z RFN i Wielką Brytanią w 1961 r., Austrią, Belgią i Holandią w 1964 r., Francją w 1965 r., Szwecją (i Australią) w 1967 r., Szwajcarią w 1971 r., Danią w 1973 r., Norwegią w 1981 r. Ö. Bilgili, M. Siegel, *Understanding the Changing Role of the Turkish Diaspora*, Maastricht 2010, s. 3.

ponad 780 tys. pracowników do Europy Zachodniej, z tego 80% do Niemiec¹⁷. Znaczna część z nich skorzystała z możliwości osiedlenia się i łączenia rodzin.

W życiu diasporalnym prezentowanych narodowości ujawniły się silne antagonizmy ormiańsko-tureckie i kurdyjsko-tureckie, których źródła tkwią w konfliktach (obecnych, ale i przeszłych) mających miejsce w krajach pochodzenia wychodźców.

Podłożem antagonizmów między Ormianami a Turkami (i Azerami identyfikowanymi potocznie przez Ormian jako „Turcy”) są ormiańskie dążenia o uznanie i przyjęcie odpowiedzialności przez Turcję za dokonanie ludobójstwa na Ormianach w latach 1915-1923 oraz równocześnie realizowana przez Turcję polityka negacji ludobójstwa, a nawet uznawania jego artykułowania za postawę wrogą i antypaństwową. Wiąże się to z formułowanymi przez stronę ormiańską oczekiwaniami czy roszczeniami reparacji finansowych oraz terytorialnych (rewizji granic) wobec państwa tureckiego. Równocześnie w 1993 r. Turcja wsparła Azerbejdżan w konflikcie terytorialnym z Armenią o Górski Karabach (który ma dla Ormian wymiar egzystencjalny) i od tego czasu utrzymuje blokadę granicy z tym państwem. Konflikt ten, będący przyczyną antagonizmu ormiańsko-azerskiego, pozostaje nie rozwiązany. Jako komponent konfliktu międzyetnicznego często wskazywany jest czynnik religijny, zgodnie z którym zarysowuje się konflikt na osi Ormianin chrześcijanin – Turek muzułmanin, podnoszony tym sposobem przez uczestników konfliktu do wymiaru konfliktu cywilizacyjnego. Należy tu jednak podkreślić, że równocześnie element religijny nie wpływa na relacje ormiańsko-kurdyjskie, które także, pomimo zaszłości historycznych (to jest udział Kurdów w ludobójstwie Ormian w 1915 r.), często można określić nie tylko jako przyjazne.

W związku z silnym upolitycznieniem ormiańskiej diaspory ujawniły się w jej funkcjonowaniu także wskazane antagonizmy. Społeczności ormiańskie silnie artykułują w rzeczywistości wychodźczej treści antytureckie i antyazerbejdzańskie, przy czym należy zaznaczyć, że skierowane są one przeciw strukturom państwowym. Ujawnia się wprowadzanie elementów „własnego” konfliktu do przestrzeni publicznej społeczeństw goszczących. W krajach osiedlenia społeczności ormiańskie organizują coroczne „Marsze Milczenia” (inaczej „Marsze Pamięci”) pod tureckie przedstawicielstwa dyplomatyczne w celu propagowania ormiańskich racji odnośnie ludobójstwa. Gromadzą one od kilkuset do kilkudziesięciu tysięcy uczestników, po części także nie-Ormian. W 100. rocznicę ludobójstwa w 2015 r. „Marsz Milczenia” w Los Angeles zgromadził ok. 100 tys. uczestników¹⁸. Adresem tych działań są społeczeństwa goszczące, nieormiańscy politycy i czynniki

¹⁷ P. Hecker, *Turkey Country Profile*, „Focus Migration” 2006, No. 5; http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus_Migration_Publikationen/Laenderprofile/CP_05_Turkey.pdf (12 IV 2016).

¹⁸ B. Mejia, T. Goldenstein, H. Blume, *Armenian genocide: Massive march ends at Turkish consulate in L.A.*, „Los Angeles Times”, 24 IV 2015.

oficjalne państw zamieszkiwania. W 2007 r. diasporalna organizacja przedstawielska Ormiański Kongres Narodowy w Europie zorganizowała w Brukseli demonstracje domagające się uznania przez Unię Europejską ludobójstwa dokonanego przez Turcję jako warunku wstępnego dla rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. Popularną platformą propagowania w życiu diasporalnym racji w kwestii ludobójstwa są środki masowej komunikacji państw goszczących, media i Internet, zwłaszcza serwisy społecznościowe.

W diasporze społeczności ormiańskie organizują także demonstracje dotyczące bieżących wydarzeń. W 2014 r. organizacje ormiańskie we Francji zorganizowały w największych miastach protesty przeciw zapowiedzianej przez prezydenta Francji François'a Hollande'a wizycie w Turcji, argumentując, że jest to państwo nie szanujące praw człowieka i mniejszości etnicznych, więziące dziennikarzy, utrzymujące blokadę Armenii i okupujące Północny Cypr oraz nadal zaprzeczające ludobójstwu Ormian. Np. w kwietniu 2016 r. społeczność ormiańska w Marsylii zorganizowała „Marsz Pamięci”, w czasie którego wzywała do powstrzymania turecko-azerskiej agresji w Górskim Karabachu. Diaspora wspiera także antytureckie protesty Kurdów, m.in. środowiska ormiańskie i kurdyjskie wspólnie organizowały demonstracje w Los Angeles, w 2010 r. domagając się uwolnienia 15-letniej Kurdyjki skazanej w Turcji na 8 lat więzienia pod zarzutem terroryzmu, a w 2015 r. potępiając morderstwa polityczne w Turcji, w tym kurdyjskiego prawnika Tahira Elçi oraz ormiańskiego dziennikarza Hranta Dinka. Z kolei w Waszyngtonie w 2015 r. wspólnie protestowano przeciw wspieraniu przez Turcję tzw. Państwa Islamskiego w Syrii.

Znaczna część aktywności protestacyjnej inspirowana i organizowana jest przez ormiańskie diasporalne instytucje i ośrodki polityczne, w największym stopniu diasporalną partię Dasznakcutiun. W organizowanie demonstracji zaangażowane są jej afiliowane organizacje, takie jak Ormiańskie Komitety Narodowe, ale także apartyjne diasporalne przedstawicielskie organizacje „parasolowe” czy nawet zwykłe organizacje o charakterze kulturalnym¹⁹.

W odpowiedzi na rosnącą aktywność diasporalną ormiańskiej w ostatnich dwóch dekadach w kwestii propagowania ormiańskich racji odnośnie ludobójstwa z 1915 r., ujawniła się mobilizacja społeczności tureckich w diasporze. M.in. zorganizowano demonstracje przeciw uznawaniu ludobójstwa przez czynniki oficjalne krajów zamieszkania. Marsze takie odbyły się w 2015 r. 24 IV w Brukseli i 25 IV w Berlinie. Społeczność turecka podejmuje się też poprzez demonstracje wspierania państwa tureckiego i jego przedstawicieli. Np. 20 VI 2014 r. w Wiedniu, gdzie został zorganizowany uliczny protest związany z wizytą w Austrii tureckiego premiera Recepta Tayyipa Erdogana, w którym uczestniczyło ok. 8 tys. przedstawicieli społeczności ormiańskiej, kurdyjskiej, asyryjskiej i alawickiej,

¹⁹ P. Nieczuja-Ostrowski, *Diaspora ormiańska w polityce Armenii...*, s. 157-158.

społeczność turecka w Austrii zgromadziła ok. 14 tys. zwolenników premiera²⁰. Zwraca się jednak uwagę, że aktywność społeczności tureckich generalnie jest mniejsza niż strony ormiańskiej, choć zauważa się jej wzrost.

Ścieranie się przeciwnych racji w rzeczywistości wychodźczej prowadzi do ujawniania w przestrzeni publicznej postawy wrogości i rodzi niebezpieczeństwo aktów agresji. W grudniu 2011 r. w Paryżu francuska policja ustawiła barykady przed budynkiem Zgromadzenia Narodowego w celu obrony go przed tłumem francuskich Turków, protestujących przeciw penalizacji zaprzeczania ludobójstwu Ormian. Dnia 24 IV 2014 r. w Ottawie kanadyjska policja barierkami rozdzielała przedstawicieli obu społeczności podczas zorganizowanych przez Ormian uroczystości upamiętniających 99. rocznicę ludobójstwa. W kwietniu 2015 r. ormiańskie media donosiły o starciu grupy Ormian i Turków w Nowym Jorku podczas demonstracji upamiętniającej ludobójstwo Ormian²¹. Głośnym echem w mediach odbił się wiec w sztokholmskim parku 9 IV 2016 r., na którym jeden z liderów tureckiej społeczności w Szwecji nawoływał zebranych Turków i Azerbejdżan do „zabijania ormiańskich psów”²².

Skrajnymi przejawami intensywności konfliktu ormiańsko-tureckiego w diasporze były akty przemocy wymierzone w przedstawicieli państwa tureckiego, jakie miały miejsce w latach 70. i 80 XX w. Jako ich katalizator wskazuje się popełnione 27 I 1973 r. w USA morderstwo dwóch tureckich dyplomatów: konsula generalnego i wicekonsula w Los Angeles przez 78-letniego amerykańskiego Ormianina Gurgena Janikiana, ocalonego z ludobójstwa²³. To głośne w diasporze wydarzenie dało początek innym aktom przemocy. W 1975 r. przedstawiciele diaspory ormiańskiej w Libanie utworzyli dwie organizacje terrorystyczne: Tajną Ormiańską Armię Wyzwolenia Armenii (ASALA) i Komandosów Sprawiedliwości Ludobójstwa Ormian (JCAG). ASALA dokonała na świecie w sumie kilkudziesięciu zamachów, głównie na tureckich dyplomatów i placówki dyplomatyczne. Komandosi w ciągu dekady działalności wykonali blisko 20 akcji, głównie zamachów na przedstawicieli tureckich placówek dyplomatycznych²⁴. Organizacje używały ładunków wybuchowych do wysadzania różnych obiektów w przestrzeni

²⁰ *Armenians speak at Austria protest against Turkey PM's visit* [21 VI 2014], <http://news.am/eng/news/215548.html> (13 V 2016).

²¹ J. Balabanian, *Turkish man attacks Armenian senior citizen in New York city*, „Horizon Weekly”, 25 IV 2015.

²² *Anti-Armenian protest in Stockholm, Azerbaijani and Turkish nationalists chant “Death to Armenians!”* [11 IV 2016], <http://www.panorama.am/en/news/2016/04/11/Anti-Armenian-protest-in-Stockholm/1560770> (13 V 2016).

²³ M.M. Gunter, *Armenian History and the Question of Genocide*, New York 2011, s. 59.

²⁴ *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (ASALA)*, [w:] *Terrorist Group Profiles*, (Vice President's Task Force on Combatting Terrorism Washington DC), Washington 1988, s. 32–35; *Justice Commandos of the Armenian Genocide (JCAG)*, [w:] *Terrorist Group Profiles...*, s. 52–53.

publicznej: samochodów, gastronomii, biur. Szerokie potępienie organizacji ASA-LA przyniosły zamachy na lotniskach Esenboğa w Turcji w 1982 r. i Orly we Francji w 1983 r., a jej działalność została uznana, m.in. przez USA, za terrorystyczną.

U podłoża antagonizmu kurdyjsko-tureckiego leżą kurdyjskie aspiracje narodowe odbierane przez tureckie elity jako zagrożenie dla spójności terytorialnej państwa²⁵ oraz stosowana w odpowiedzi na te obawy dyskryminacyjna polityka państwa tureckiego wobec społeczności kurdyjskiej. Według różnych szacunków Kurdowie stanowią 13-20% populacji Turcji i od czasu usunięcia z Turcji Ormian i Greków są w tym państwie największą mniejszością²⁶. Turcy w procesie budowania na początku XX w. państwa narodowego zakładali pomyślną asymilację innych społeczności muzułmańskich w ramach jednego narodu tureckiego, jednak na przeszkodzie temu stanął rodzący się kurdyjski ruch narodowy i dążenia do emancypacji. W okresie 1923-1938 miało miejsce aż 17 powstań kurdyjskich w Turcji, po których stłumieniu państwo tureckie próbowało usunąć wszelkie przejawy odrębności etnicznej Kurdów, czego symbolem było przedstawianie tej społeczności w oficjalnym przekazie jako „Turków górskich” lub „tureckich górali”²⁷. W latach 60. i 70. XX w. rozpoczął się wzrost społecznej i politycznej aktywności kurdyjskiej, a jego elementem stały się akty przemocy wymierzone w państwo tureckie. W latach 80. główną polityczną i zbrojną siłą ruchu kurdyjskiego stała się Partia Pracujących Kurdystanu (PKK) założona przez Abdüllaha Öcalana. Podjęte przez Turcję akcje militarne i represje dotknęły całość społeczności kurdyjskiej²⁸. Po odwilży w relacjach wzajemnych w latach 1999-2004 związanej z ujęciem Abdüllaha Öcalana i złagodzeniem polityki wobec społeczności kurdyjskiej, konflikt ponownie przybrał na sile.

Silne antagonizmy kurdyjsko-tureckie przeniosły się do rzeczywistości diasporalnej. Obrazują je m.in. badania Bahar Başer w Niemczech i Szwecji, która zanotowała postawy bojkotowania: przez Turków – kurdyjskich sklepów, nie chcących wspierać w ten sposób finansowania PKK, a przez Kurdów – tureckich restauracji, ze względu na cechujący Turków „fasyzm”²⁹. Generalnie notuje się silniejsze napięcia między tymi obiema społecznościami, niż między Ormianami i Turkami, co dotyka także społeczeństwa goszczące. Ilustrują to m.in. wydarzenia w lutym 1999 r., po aresztowaniu Abdüllaha Öcalana, kiedy to Kur-

²⁵ Wskazuje się nie tyle na potencjał demograficzny Kurdów jako zagrożenie dla poszczególnych sąsiadów, w granicach których ta społeczność zamieszkuje, ile na samą konieczność rewizji granic Turcji, Syrii, Iraku czy Iranu, w wyniku czego państwo Kurdów mogłoby mieć porównywalny potencjał do najważniejszych państw Zatoki Perskiej. S. Dudra, B. Nitschke, *Kurdowie i Kurdystan*, „Przegląd Narodowościowy” 2012, nr 1, s. 13.

²⁶ J. Niekrasz, *Sytuacja Kurdów w Turcji na przestrzeni wieków*, „Przegląd Narodowościowy” 2012, nr 1, s. 23.

²⁷ *Ibidem*, s. 28.

²⁸ *Ibidem*, s. 29.

²⁹ B. Başer, *The Kurdish Diapora...*, s. 30-31.

dowie zaatakowali szereg greckich i kenijskich placówek dyplomatycznych ze względu na współudział tych państw w pojmaniu przywódcy PKK. Protestujący m.in. wdarli się do greckiej ambasady w Londynie i Brukseli, konsulatu tego państwa w Düsseldorfie i rezydencji greckiego ambasadora w Hadze³⁰.

Poza Turcją konflikt kurdyjsko-turecki w największym stopniu ujawnił się w Niemczech, które przyjęły najwyższą liczbę kurdyjskich oraz tureckich imigrantów w Europie. Istotnym czynnikiem wzmacniającym konflikt jest aktywność polityczna społeczności. W latach 90. XX w. dał się zauważyć wzrost oddziaływania na diasporę kurdyjską Partii Pracujących Kurdystanu (PKK), powstawanie jej struktur i powiązanych organizacji oraz rosnący w nich udział przedstawicieli drugiej generacji. Równocześnie konflikt zaognił się z powodu starć zwolenników PKK (i innych kurdyjskich grup nacjonalistycznych) z tureckimi Szarymi Wilkami. Niemieckie władze w efekcie wzrostu napięcia wywołanego działalnością PKK, m.in. okupacją w 1993 r. tureckiego konsulatu w Monachium i wzięciem jako zakładników 20 osób, zakazały jej działalności, jak też zamknęły 33 organizacje blisko związane z PKK³¹.

Kurdyjskie społeczności ujawniły aktywność także w innych krajach. Jednym z jej przejawów są demonstracje przeciwko polityce tureckiej. Np. w 2013 r. w Paryżu ok. 10 tys. francuskich Kurdów protestowało potępiając morderstwo trzech kurdyjskich aktywistek we francuskiej stolicy i obarczając za nie rząd Turcji³². W styczniu 2016 r. PKK zorganizowała demonstrację w Londynie w związku z przyjazdem do Wielkiej Brytanii tureckiego premiera Ahmeta Davutoglu³³. Warto też zwrócić uwagę na protesty w październiku 2014 r. społeczności kurdyjskiej domagającej się międzynarodowej akcji w celu obrony syryjskiego miasta Kobane przed islamistycznymi bojownikami, w czasie których grupy Kurdów wtargnęły do Parlamentu Europejskiego w Brukseli i parlamentu Holandii w Hadze. Podobne demonstracje kurdyjskie w niemieckich miastach Hamburg i Celle oraz w austriackim mieście Bregenz spotkały się z agresją przedstawicieli innych społeczności muzułmańskich³⁴.

³⁰ *Kurds seize embassies, wage violent protests across Europe* [17 II 1999], <http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9902/17/ocalan.protest.01/> (12 II 2016).

³¹ B. Başer, *Diaspora Politics and Germany's Kurdish Question*, <https://www.kent.ac.uk/politics/carc/diasporas-and-securitisation/documents/diaspora-politics-and-germanyskurdish-question.pdf> (12 II 2016).

³² U. Bacchi, *France Protests: 10,000 Kurds Blame Turkey for 'Execution' of Women Activists (SLIDESHOW)* [12 I 2013], <http://www.ibtimes.co.uk/kurdish-demonstration-paris-istanbul-killing-france-hollande-423473> (12 II 2016).

³³ *Britain apologises for Kurdish protests – Turkish media* [19 I 2016], <https://www.rt.com/uk/329455-america-apologises-kurdish-protest/> (12 II 2016).

³⁴ *Kurdish protesters break into European Parliament* [7 X 2014], <http://www.bbc.com/news/world-europe-29517387> (12 II 2016); *20,000 Kurds protest against ISIL in Germany*, „Hurriyet Daily News”, 12 X 2014.

Aktualność konfliktu kurdyjsko-tureckiego i jego intensywność obrazują starcia między przedstawicielami obu społeczności jakie miały miejsce we wrześniu 2015 r. na ulicach Berlina, Frankfurtu i Stuttgartu. Według doniesień niemieckiej policji trudno było powstrzymać przemoc i rozdzielić protestujących, do czego we Frankfurcie użyto gazu pieprzowego³⁵. W kwietniu 2016 r. odbyły się tureckie demonstracje na ulicach Kolonii, Norymbergi, Frankfurtu, Stuttgartu i kilku innych miast Niemiec w reakcji na zamachy bombowe w Ankarze i Stambule, które wiąże się ze stroną kurdyjską. W ich trakcie doszło w Kolonii i Stuttgarcie do starć z przedstawicielami społeczności kurdyjskiej, którzy zorganizowali kontrdemonstracje. Użyto m.in. petard, butelek i kamieni, a w celu zaprowadzenia porządku interweniowała policja³⁶.

Vera Eccarius-Kelly wskazuje na utrzymującą się aktywność w Niemczech zarówno PKK wśród kurdyjskiej społeczności, jak i Szarych Wilków wśród tureckiej, które wpływają na radykalizację postaw ich przedstawicieli, zwłaszcza nastolatków. Zwraca też uwagę, że według szacunków niemieckiej policji od lat 90. XX w. w starciach między turecką armią a oddziałami PKK zginęło od 1800 do 2000 kurdyjskich nastolatków i dzieci, z czego większość nastolatków pochodziła z Niemiec³⁷.

Dokonując rozpoznania zjawiska translokacji konfliktów etnicznych z kraju pochodzenia do rzeczywistości diasporalnej i imigranckiej, na przykładzie społeczności ormiańskich, kurdyjskich i tureckich, zauważa się, że antagonizmy między społecznościami są przenoszone i utrzymują się w państwach ich zamieszkania oraz mogą przybierać rozmaite, także radykalne formy, na co wpływa szereg czynników, takich jak: 1) utrzymywanie się (ewolucja) konfliktu w ojczyźnie pierwotnej; 2) intensywność kontaktów osobistych i instytucjonalnych z rodakami w ojczyźnie, jak i informacji dochodzących z kraju ojczystego, czemu sprzyja obecny poziom mediatyzacji społeczeństw; 3) stopień integracji i asymilacji wychodźców i ich potomków w krajach zamieszkiwania; 4) stosunek wychodźców i członków diasporalnej organizacji etnicznych (i ich rodzaj) oraz instytucji państwowych kraju ojczystego; 6) zamieszkiwanie w przestrzeni lokalnej przedstawicieli antagonistyzowanych społeczności; 7) zaangażowanie lub zdolność do zaangażowania kraju zamieszkiwania w konflikt w kraju ojczystym.

³⁵ C. Garmiany, *Turkey tensions spark fierce clashes in Germany between Kurds and Turks* [11 IX 2015], <http://rudaw.net/english/middleeast/turkey/110920151> (12 II 2016).

³⁶ *Hundreds pro-Erdogan & pro-Kurdish demonstrators clash across Germany (VIDEO)* [11 IV 2016], <https://www.rt.com/news/339143-germany-turkish-kurdish-clashes-pkk/> (15 IV 2016).

³⁷ V. Eccarius-Kelly, *The Militant Kurds. A Dual Strategy for Freedom*, Santa Barbara-Oxford 2011, s. 173-179.

Summary

Paweł Nieczuja-Ostrowski

**Translocation of conflicts
– the phenomenon of transfer of ethnic conflicts
from the country of origin to the diasporic and immigrant reality**

The study aims to identify the phenomenon of the translocation of ethnic conflicts from the home countries to emigration reality, on the example of Armenian, Kurdish and Turkish communities. It is indicated that the scientific literature often focuses on the issues of the impact of diasporas to home countries, but no so often on the inter-community relations in emigration. The form of these relations are conflicts that through arising in space of emigration enter into social and political reality of the country of residence, directly affect its society, its attitudes, aspirations, behaviors, domestic and international policies. It is observed that these conflicts can take various forms, even extreme, which is terrorism. The evolution of these conflicts depends on a number of factors, among others, the level of communication with the home country, evolution of the conflict in their home countries, institutionalization of life in emigration.

Paweł Nieczuja-Ostrowski – dr politologii, adiunkt w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych w Instytucie Historii i Politologii Akademii Pomorskiej w Słupsku

